

7. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie. – Warszawa : Nakładem Głównego urzędu statystycznego, 1926. – T. XXIII. – S. 18.

8. Syrnok M. Ukraińcy w Polsce 1918 – 1939. Oświata i szkolnictwo / M. Syrnok. – Wrocław : Krynica desing studio, 1996. – 186 s.

9. Ustawa z dnia 9 lipca 1920 r. o ludowych szkołach rolniczych. // Dziennik Ustaw RP. – 1920. – № 63.

10. Ustawa z dnia 9 lipca 1924 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej: a) ustawy z dnia 14 maja 1923 r. w przedmiocie państwowego podatku przemysłowego i b) ustawy z dnia 16 lipca 1920 r. o opłacie stempowej od sprzedaży przedmiotów zbytku na górnośląską część województwa śląskiego. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19240690670>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 06.03.2017.

11. Ustawa z dnia 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19240650636>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 06.03.2017.

12. Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19320380389>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 06.03.2017.

13. Алексієвський Л. Освітній чинник у контексті польського національно-державного відродження 1918 – 1926 / Л. М. Алексієвський // Україна – Європа – Світ. – 2011. – Вип. 8. – С. 115-119.

14. Добровичська В. Професійне шкільництво Західної Волині (1921 – 1939) / В. Добровичська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2008. – Вип. 14. – С. 123-129.

15. Крамар Ю.В. Шкільна освіта на Волині у міжвоєнний період (1919 – 1939 рр.) / Ю. Крамар // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія: історичні науки. – 2010. – Вип. 1. – С. 72-77.

References

1. Dziennik ustaw RP, 1919, 14, Poz. 146 i 147, 192.
2. DROZDOWSKI, M. M. (1982) Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej. In: J. Tomicki (ed.) *Polska odrodzona. 1918 – 1939. Państwo. Społeczeństwo. Kultura*. Warszawa: Wiedza Powszechna, pp. 408-462.
3. JAMROŻEK, W. (1994) Oświata i myśl pedagogiczna w Polsce okresu międzywojennego. In: J. Hellwig (ed.) *Historia wychowania: skrypt dla studentów studiów dziennych i zaocznych*. Poznań: Eruditus, pp 91-105.

O. Volontyr, Ph.D. student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

4. MAUERSBERG, S. (1981) Projekty reform szkolnych, In: J. Miąso (ed.) *Historia wychowania: wiek XX*. Vol. I. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, pp. 139-156.

5. MĘDRZECKI, W. (1988) *Województwo Wołyńskie. 1921 – 1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław: Ossolineum.

6. PECHERSKI, M., ŚWIĄTEK, M. (1978) *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917 – 1977*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

7. ANON (1926) *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie*. Vol. XXIII. Warszawa: Nakładem Głównego urzędu statystycznego, p. 18.

8. SYRNYK, M. (1996) *Ukraińcy w Polsce 1918 – 1939. Oświata i szkolnictwo*. Wrocław: Krynica desing studio.

9. Ustawa z dnia 9 lipca 1920 r. o ludowych szkołach rolniczych (1920). Dziennik Ustaw RP, 63.

10. Ustawa z dnia 9 lipca 1924 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej: a) ustawy z dnia 14 maja 1923 r. w przedmiocie państwowego podatku przemysłowego i b) ustawy z dnia 16 lipca 1920 r. o opłacie stempowej od sprzedaży przedmiotów zbytku na górnośląską część województwa śląskiego. [Online]. Available from: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19240690670>. [Accessed: 6 March 2017].

11. Ustawa z dnia 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet [Online]. Available from: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19240650636>. [Accessed: 6 March 2017].

12. Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa. [Online]. Available from: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19320380389>. [Accessed: 6 March 2017].

13. ALEKSIJEVETS, L. (2011) Osvitnii chynnyk u konteksti polskoho natsionalno-derzhavnoho vidrodzhennia 1918 – 1926. *Ukraina – Yevropa – Svit*. 8, 115-119.

14. DOBROCHYNSKA, V. (2008) Profesiine skilnytstvo Zakhidnoi Volyni (1921 – 1939). *Aktualni problemy vitchyzniansoi ta vsesvitnoi istorii*. 14, pp.123-129.

15. KRAMAE, Yu. V. (2010) Shkilna osvita na Volyni u mizhvoiennyi period (1919 – 1939 pp.). *Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Seria: Istorychni nauky. 1, pp. 72-77.

Надійшла до редколегії 21.03.17

VOCATIONAL EDUCATION IN VOLYN PROVINCE DURING THE SECOND POLISH REPUBLIC

The article studies the main trends in the development of vocational education in the Second Polish republic. The reasons that prompted the Polish government not to ignore this sphere and simultaneously start its reforming are considered. The peculiarities of the regulatory framework and regulatory acts on professional and technical education in the 1920s and 1930s were revealed. The structure, peculiarities of the functioning of specialized educational institutions, as well as the educational process, the main motives of teaching and the training of the teaching staff, are analyzed, respectively. The main content of the policy of the Polish government in Volyn of the interwar period regarding the vocational training is highlighted. The role of the educational reform of 1932 in the creation of an integrated system of vocational and technical education in the then Polish country was revealed. The place of the professional school in the educational system of the Second Polish republic has been clarified. The regional peculiarities and significance of professional education of cultural and educational development of local population are revealed. Areas of vocational education are highlighted and an attempt is made to study the direction of the content of the educational process in educational institutions of this type in the territory of the Volyn province.

Keywords: vocational education, the Second Polish republic, Volyn province.

УДК 930(477): 336.74:33.021.8 "1922/1924"

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.133.2.03>

А. Демешук, студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РЕСПУБЛІКА СЕРБЬСЬКА КРАЙНА: ВІД СТАНОВЛЕННЯ ДО ПАДІННЯ

У статті аналізується історичний досвід самопроголошеної Республіки Сербська Крайна, що існувала на території Хорватії в 1991 – 1995рр. Розгляд проводиться в контексті сербсько-хорватського військового протистояння під час Югославської кризи 1990-х рр. Аналізуються передумови та хід сербської сецесії зі складу Республіки Хорватія. Розглядаються наступні аспекти історії Республіки Сербська Крайна: державно-політичний розвиток, внутрішньо-політична боротьба та зовнішні відносини, соціально-економічна сфера, культурно-освітня політика та військове будівництво. Коротко характеризується перебіг військового розгрому цієї самопроголошеної республіки Хорватією, причини сербської поразки та її безпосередні наслідки. На основі проаналізованого матеріалу окреслюється відповідні висновки про досвід державного будівництва хорватських сербів, а також про їх основні проблеми й протиріччя. До написання статті було залучено зокрема сербську та хорватську наукову літературу.

Ключові слова: Сербія, Хорватія, сепаратизм, Крайна, Югославія, Кнін.

Однією з найбільших криз останнього десятиліття ХХ ст., котра призвела до наймасштабніших конфліктів на території Європи після Другої світової війни, став розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія (СФРЮ). В ході дезінтеграції цієї держави на Балканах з'явилися незалежні Словенія, Хорватія, Ма-

кедонія, Боснія і Герцеговина та Союзна республіка Югославія (в складі Сербії та Чорногорії.). Особливої гостроти конфліктам на землях екс-Югославії надала етноконфесійна строкатість та змішаність населення, яка не співпадала із адміністративними кордонами складових республік СФРЮ.

Одним із центральних конфліктів у ході цієї кризи було хорватсько-сербське протистояння, яке хорвати називають Війною за незалежність (хорв. Domovinski rat). Характер, перебіг та особливості цього конфлікту демонструють чимало паралелей із сучасною війною на Сході України, включаючи сепаратистський рух та його зовнішню підтримку. Очевидно, що це зумовлює особливу актуальність даної теми на сьогодні для української історичної науки та її українського суспільства в цілому.

В українській історіографії тема Югославських війн, зокрема й питання війни в Хорватії, є практично не розкритим. Лише за останні кілька років ця тема почала підніматись, головним чином у ЗМІ. Із найбільших загальних робіт варто згадати російські публікації – О. Валецького "Югославская война" [1] та "Падение Республики Сербская Краина" [2], О. Гуськової "История югославского кризиса" [3] а також цілу низку сербських та хорватських публікацій (майже не відомих у нас), котрі зачіпають тему Сербської Країни [4, 5, 6, 7]. Важливу інформативну роль у висвітленні теми грають мемуари учасників тих подій, особливо В. Кадієвіча [8], Х. Качіча [9]. А тема Сербської Країни в російській (окрім невеликої вищезгаданої військово-аналітичної роботи О. Валецького), не кажучи вже про українську, історіографіях фактично не висвітлюється. Мабуть це пов'язано не в останню чергу з відносною недавністю цих подій. Отож ця тематика є досить незвіданою й водночас актуальною для України.

Завдання нашої статті полягає в комплексному висвітленні кількарічної історії існування самопроголошеної держави хорватських сербів – Республіки Сербська Країна (РСК). Це завдання включає наступні цілі: 1) показати передумови й причини становлення РСК; 2) проаналізувати сербську та хорватську політичні позиції в конфлікті; 3) охарактеризувати державно-політичний, соціально-економічний та військовий розвиток РСК у 1991 – 1995 рр.; 4) проаналізувати причини поразки РСК. Отож спробуємо максимально неупереджено розглянути історію Сербської Країни та скласти цілісне уявлення про характер цієї невизнаної республіки.

Республіка Хорватія (РХ) оголосила про свою незалежність та повний вихід зі складу СФРЮ 25 червня 1991 р. одночасно зі Словенією. Це було прямим наслідком національного підйому в Хорватії та дезинтеграційних процесів по всій Югославії, що почалися в 1989 р. та особливо активізувалися у 1990 р. після перших багатопартійних виборів, де Хорватська Демократична Співдружність (ХДС) – партія яскравого націоналістичного забарвлення – здобула більшість місць у Саборі (парламенті). Лідер ХДС, а також президент республіки Франьо Туджман не приховував головної мети партії – здобуття державної незалежності Хорватії. Процеси національного хорватського підйому викликали стурбованість та недовіру значної сербської громади республіки, котра, історично проживала компактно в Далмації, Лікі, Кордуні, Банії, Східній та Західній Славонії ще з XVI – XVII ст. (нащадки граничарів, що служили аж до сер. XIX ст. на австрійському Військовому Кордоні) [10, с. 23]. Це пов'язано значною мірою з тим, що місцеві серби мали вкрай негативний досвід переслідувань та знищення з боку хорватських усташів під час Другої світової війни, тому відчували природний страх перед повторенням гонінь з боку новообраної хорватської "націоналістичної" влади. Певні тривожні для сербів прецеденти з боку хорватів мали місце вже з весни 1990 р. [3, с. 147-149]. Відповідно, влітку 1990 р. у сербських районах почалися заворушення та масові акції непокорі представникам хорватських органів влади, в тому числі конфлікти різного масштабу зі співробітниками республіканського Міністерства внутрішніх справ

(так звана "революція колод"). Сербі не сприймали "націоналізацію" міліції новою хорватською владою. У грудні того ж року сербські громади проголосили Сербську автономну область Країна [3, с. 206].

Заради справедливості слід зазначити – сербських національний рух у Країні першопочатково, до початку 1991 р., не був агресивним та відверто сепаратистським, головною вимогою "крайшників" було закріплення сербських прав як другої титульної нації в республіці, а дещо пізніше – національно-культурної автономії. Особливо крайських сербів обурило зміна в новій хорватській Конституції, згідно з якою серби тепер отримали статус національної меншини (раніше ж Соціалістична Республіка Хорватія йменувалась республікою хорватського та сербського народів). Виразним носієм таких поміркованих вимог був Йован Рашковіч, котрий мав найбільший вплив серед сербів Хорватії у 1990 р. [3, с. 139]. Цей місцевий сербський лідер взагалі був дуже мирно налаштований, на відміну від Мілана Бабіча, майбутнього президента РСК, котрий презентував радикальне сербське націоналістичне, четницьке крило в регіоні. Зрештою влітку 1991 р. хорватська влада погодилась на деякі поступки сербському населенню, але було вже занадто пізно й розгортання бойових дій це не спинило [3, с. 136].

Навесні 1991 р. ситуація в Хорватії значно загострилась, при чому це відбувалось під час паралічу й прискорення розвалу федеральних органів влади (тоді ж з'явилися перші людські жертви на Плітвицьких озерах та в Боровому Селі). Югославська народна армія (ЮНА) довгий час займала миротворчу позицію, намагаючись розмежувати ворогуючі сторони – сербських повстанців та новостворену хорватську поліцію. Фактично війна розпочалась одразу після вищезгаданого проголошення Хорватією незалежності [9, с. 142].

Після невдалої спроби ЮНА, як фактично єдиного функціонуючого федерального інституту, в другій половині 1991 р. збройно придушити хорватську щойно проголошену незалежність, котра остаточного краху зазнала після міжнародного визнання суверенітету Республіки Хорватія в січні 1992 р., досить значне (біля 300 тис.) сербське населення Хорватії, котре вже встигло утворити власні політично-адміністративні структури (автономні області), оголосило про свій повний вихід із РХ. 19 грудня 1991 р. Скупщина в м. Кніну Далмації біля Задара (фактична столиця "крайшників") складом у 200 депутатів прийняла Конституцію та проголосила створення Республіки Сербська Країна. І з того часу аж до серпня 1995 р. Хорватія мала серйозну проблему із цією самопроголошеною й нелегітимною з її точки зору республікою, котра займала близько 1/3 її сучасної території [1, с. 72].

Тепер з'ясуємо принципів позиції сторін конфлікту.

Аргументація сербської сторони була наступною. Країна – історично етнічна сербська територія, котру ще з XVI ст. заселяють серби-граничари (своєрідний аналог козаків, котрі несли аж до сер. XIX ст. військову службу на кордоні Австрії з Османською імперією, маючи певні привілеї, власне самоврядування та свободу від податків), а відтак – хорвати жодних прав на ці землі мати не можуть. На думку крайських сербів, із 1990 р. в Хорватії поставав неоусташський рух та неоусташські гасла, а нова хорватська влада не бачила місця в своїй державі для сербів, а тому сербське православне населення Республіки Хорватія – в смертельній небезпеці й мусить захищати своє право на життя. До того ж, негативний досвід Другої світової війни був ще відносно близьким. Після остаточного розриву Хорватією будь-яких зв'язків із СФРЮ (8 жовтня 1991 р.) крайські серби залишили за собою право залишитися в складі

Югославії, вийшовши, в свою чергу, зі складу Хорватії [1, с. 67; 4, с. 195].

Позиція Хорватії була протилежною. Повстання сербів у Хорватії розглядалось Загребом це складова частина реалізації давно спланованого великосербського державного проекту, котрий остаточну ідеологічну інтерпретацію отримав у Меморандумі Сербської академії наук і мистецтв ще в 1986 р. Ніякої загрози сербам у новій, демократичній Республіці Хорватія, на думку хорватської сторони, не було, тому саме серби винні, саме вони порушили мир та спокій в країні, будучи "маріонетками в белградських руках". Безпосередньо Белград та югославська верхівка вважалась розпалювачами війни в Хорватії, головним інструментом котрої, в свою чергу, виступила ЮНА влітку-восени 1991 р. Це було намагання Белграда задушити молоду хорватську демократію.

Також чимало хорватських суспільно-політичних діячів у той час прямо говорили про цивілізаційну боротьбу європейської католицької Хорватії проти сербсько-югославсько-більшовицько-балкансько-візантійського "варварського" натиску [9, с. 302]. Фактично, для Хорватії ця війна стала дійсно боротьбою за незалежність та державний суверенітет. При чому, ця боротьба аж до січня 1992 р. тривала у досить непевних міжнародно-дипломатичних умовах, адже західно-європейські держави та США поспішали із визнанням нової Республіки Хорватія.

Таким чином, гостро постало наступне питання: "Хто має право на суверенітет – республіка чи етнос?". Першу тезу відстоював Загреб, а другу – країнські серби й Белград.

Отож, осмисливши передумови та історичний контекст утворення РСК, розглянемо тепер практичний досвід державного будівництва країнських сербів.

Головний закон РСК складався із 8 глав та 123 пунктів. Згідно з Конституцією, Республіка Сербська Країна була проголошена національною державою для представників сербського народу та всіх своїх громадян. Столиця – місто Кнін. Державним гімном став гімн власне Сербії "Боже Правде". Також визначались прапор і герб нової держави. Офіційною мовою визнавалась сербська (в кириличному й латиничному варіантах) [7, с. 277; 4, с. 185].

За влучним висловом О. Валецького, у новоствореній сербській республіці вожді повстання стали своєрідними "князями" звільнених земель, забувши і про ідею, і про народ. Відповідно, РСК перетворилась у "сербську резервацію", і десятки тисяч сербів стали виїжджати з цієї "звільненої" РСК в комуністичну Югославію і на "ворожий" Захід [1, с. 692].

Близько 300 тис. населення РСК "опікували" аж десять політичних партій. Міжпартійна боротьба просто роздирає РСК. В цілому відбувся поділ суспільства на прихильників Мілана Бабіча (націоналісти-четники, національна опозиція Сербії, Чорногорії та РС) та Мілана Мартіча ("державна" лінія, інтереси Слободана Мілошевича). Слободан Мілошевич із Белграду обома вміло маніпулював [1, с. 702; 4, с. 497]. У 1992 р. неугодного С. Мілошевича Мілана Бабіча в якості очільника замінив Горан Хаджіч. Він добився розколу місцевої правлячої Сербської демократичної партії (СДС) і саме завдяки довірі Мілошевича став президентом РСК. Військовим радником Хаджіча став знаменитий командир "Сербської добровольчої гвардії" Желько Ражнатовіч "Аркан", що зрештою стану справ не поліпшило і РСК гинула в корупції та криміналі. Одночасно продовжувався конфлікт М. Мартіча із М. Бабічем, що інколи виливався у фізичні зіткнення їхніх прихильників. М. Мартіч,

як і Г. Хаджіч подавав себе як людину, тісно пов'язану із офіційним Белградом [3, с. 209].

А в 1993 р. в РСК відбулися чергові вибори. Головна боротьба почалась між прочетницьким Бабічем та прокомуністичним Мартічем. Спочатку перемогу здобув Мілан Бабіч, але зненацька було "виявлено" певні фальсифікації й оголошено про перевибори. В цьому другому турі за прямої підтримки С. Мілошевича переміг М. Мартіч (М. Бабіч очолив МЗС та фактично ніякої влади не мав, бо президент РСК особисто контролював усі зовнішні зносини) [3, с. 214].

Очевидно, що міцна й ефективна економіка – запорука сильної держави. Якою ж була ситуація в цій сфері у РСК? Ще в Соціалістичній Республіці Хорватія сербські території традиційно були слаборозвиненими в економічному плані. Сама країнська влада думала, що зможе налагодити економіку шляхом тісної співпраці з Югославією та боснійськими сербами. При цьому, допомозі з Белграду помітно заважали міжнародні санкції. Та все ж економіка РСК продовжувала функціонувати і в період бойових дій. У 1992 р. уряд вирішив підтримувати підприємства, що були в суспільній власності до війни. Було прийнято валюту – динар Сербської Країни. У 1993 р. почалась гіперінфляція, що завадило прийняти бюджет. Лише на початку 1994 р. в СРЮ, РС та РСК було введено новий динар (курс 1:1 до німецької марки), тому гіперінфляцію була зупинена [5, с. 263].

Багато підприємств РСК намагались переорієнтуватись на ринки Сербії та РС, що вдавалось лиш частково. Діяльність монетарної системи та банків Країни цілком залежало від Белграду. Активно використовувались с/г угіддя (700 000 га). Однак через низьке фінансування й дефіцит палива аграрний сектор в РСК показував низьку ефективність. Зокрема, в 1994 р. в Східній Славонії для посіву були готові лише 45% угідь, але урожай зібрано було тільки з 30%. Активно вирубувались ліси. Маючи обмежені природні ресурси, РСК була змушена імпортувати більшість товарів і палива. Нафта, що добувалась у РСК, відправлялась на переробку в Панчево (Сербія). Потім це паливо продавалось в Країні, а частина йшла на потреби МВС та армії. Значну роль грала економічно-фінансова допомога з Югославії [5, с. 265].

За свідченнями тодішнього голови общини Обровац Сергія Веселіновича, ніхто в уряді РСК не звітував про те, як використовується допомога із Сербії. Між тим, осідаючи в Кніні, як економічному центрі, ця допомога підготовувала прошарок "патриців", створений із вчорашніх люмпенів. [1, с. 698] Також із листопада 1994 р. по березень 1995 р. в скарбницю РСК взагалі перестали надходити збори від податків із нафтового й лісового секторів економіки. Доходи від продажу пального, в тому числі нафти, яка добувалась із свердловин у РСК, так як і від торгівлі з мусульманськими військами Фікрета Абдіча йшли в Сербію і на Захід. Хоча щодня в РСК добувалось 500 тонн нафти, її ціна досягала 10 німецьких марок за літр. Колони вантажівок з "гуманітарною" допомогою приходили в РСК напівпустими, а то й взагалі не приходили, тоді як вантажі продавались по Сербії чи й по Хорватії [1, с. 703; 8, с. 239].

Влада РСК в період перемир'я із Загребом намагалась налагоджувати й культурно-освітнє життя. Локальне, незалежне від Загреба, Міністерство освіти було створене в Кніні ще навесні 1991 р. Його очолив Душан Баджа, професор із Оброваца (Сербія). З початком бойових дій навчальний процес постійно переривався, а самі школи зазнавали руйнувань від бойових дій. У червні 1993 р. навіть було відкрито Університет ім. Ніколи Тесли в Кніні (4 факультети: сільськогосподарський,

філософський, політехнічний та суспільних наук), а також Національну бібліотеку та Сербський народний театр. Функціонували в РСК власне "Державне радіо і телебачення", а також низка місцевих радіостанцій. Велику допомогу, звичайно ж, надавали викладачі з СРЮ та РС. Місцеву ж систему охорони здоров'я після 1991 р. реформовано було в напрямку автономності й взаємодії зі службами БіГ та СРЮ. Було 2 основні медичинські центри – в Кніні та Гліні. В середньому на одного лікаря припадало 1412 жителів [4, с. 336]. Одним словом, ні про який благополучний культурно-освітній поступ не могла йти мова. Зате чільне місце в РСК займала ура-патріотична пропаганда, згідно з якою Країна могла ледь не воювати самотужки зі всім світом. Також слід тут зазначити, що у Сербській Країні найшвидше пройшла декомунізація та реабілітація четницького руху часів Другої світової війни та сербської націоналістичної ідеології загалом. Це породжувало деякі труднощі в стосунках країшників із ЮНА та Белградом (якраз ярим антикомуністом себе вважав М. Бабіч).

Перейдемо тепер до органів внутрішніх справ РСК. 28 квітня 1992 р. було створене Управління окремих підрозділів міліції. Дані підрозділи нараховували 8 бригад загальною чисельністю в 24 тис. людей і являли собою певного роду перехідну формацію між Територіальною обороною (ТО) та регулярним військом. Їх завданням були прикриття кордону. Ця структура була розпущена разом зі створенням в подальшому армії Країни. Звичайна міліція проіснувала до кінця 1995 р. 5 жовтня 1994 р. вона включала 3850 осіб, в тому числі 1950 міліціантів, 183 інспектори, 591 бійця спецпідрозділів, 422 службовців та 694 людини в резерві [11, с. 45].

У РСК також була налагоджена судова влада. Були сформовані Верховний суд, Конституційний суд, окружні й муніципальні суди, а в 1994 р. з'явився військовий суд. На муніципальному й республіканському рівнях була організована діяльність прокуратури [7, с. 411; 4, с. 501].

Зрештою, РСК була породженням війни. Тоді якою ж була ситуація з регулярними збройними силами у країнських сербів?

СВК (серб. Српска Војска Крајине) була створена 16 жовтня 1992 р. Згідно із західними, хорватськими та сербськими джерелами це армія володіла великою кількістю озброєння й техніки: 250 танків (Т-34, Т-55 та М-80), десятки танкових мостоукладачів, ремонтно-евакуаційних машин, 150 БТР та БМП, 600 гармат та мінометів, 300 протитанкових гармат, від 500 до 700 зенітних артилерійських та ракетних установок, включаючи самохідні. Було в наявності також по пару десятків гелікоптерів та літаків (військово-повітряна база Удбіна). Але в СВК була досить відчутною нестача людей, а саме використання людських ресурсів РСК було вкрай незадовільним [1, с. 720].

У 1992 р. ЮНА, а також сили МВС Сербії забезпечили війська РСК великою кількістю сучасної техніки та спорядження: через бойові дії в Західній Боснії, що почалися навесні 1992 р. (хорватський наступ), вивезти запаси ЮНА із Кнінської Країни (Ліка, Кордун, Баранья, Далмація) та Західної Славонії було неможливо (відділеність від Сербії). Територіальна оборона РСК створювалася під прямим керівництвом белградських кадрів, головним чином, спеціальними силами МВС Сербії. Провідними людьми ТО РСК були відомі люди із Сербії – Радован Стойчіч "Баджо", Желько Ражнатовіч "Аркан" і Драган Васильковіч "капетан Драган" [1, с. 718].

Керівники РСК (Мілан Бабіч, Горан Хаджіч, Мілан Мартіч, Рісто Матковіч, Здравко Зечевић, Джордже Беговић, Борислав Мікелі) цілковито не турбувались про стан військової справи, а СВК так і лишилась погано підготов-

леною армією без належної єдності і навіть не змогла забезпечити евакуацію людей із залишеної нею території. Після встановленого на початку 1992 р. перемир'я, досить умовним був фронт на всіх відтинках РСК. І це стало однією з причин сербських поразок [1, с. 706; 6, с. 253].

Тепер кілька слів про миротворців, адже вони відігравали свою вагомую роль в тому регіоні. Згідно з планом Венсата після підписання перемир'я між ЮНА та країнськими сербами й Хорватією (січень 1992 р.) на території Хорватії й РСК розмістились миротворчі сили ООН. Країнські серби, особливо прихильники М. Бабіча, вкрай негативно до них ставились, вважаючи, що "блакитні шоломи" мусять хіба що охороняти їх молоду республіку від хорватів виключно на кордонах. Зрештою, в серпні 1995 р. миротворці ніяк не змогли завадити хорватському наступу під час операції "Буря" [1, с. 746; 3, с. 207].

Активна фаза війни в Хорватії, як уже було зазначено, завершилась впродовж 1992 р., після введення миротворців ООН. Та РСК знаходилася в повноцінному перемир'ї з Хорватією саме з 9 березня 1994 р., бо у 1993 р. хорватські війська порушили кілька разів режим припинення вогню, зайнявши кілька стратегічно важливих місцевостей – Масленицький міст та Медакський виступ на півдні Далмації. Ввесь 1994 р. характеризує дедалі активніше налагодження діалогу Кніна із Загребом. Мова йшла про повне відкриття шляхів сполучення, нормалізацію економічних стосунків та навіть вже про пошук остаточного мирного політичного вирішення криз. Але насправді, примирення на тогочасних умовах не влаштувало обидві сторони, а найбільше – Хорватію, яка займалась активними військовими приготуваннями до силової інтеграції сербських територій. План "Z-4", запропонований міжнародними представниками восени 1994 р. президент М. Мартіч відкинув, не передавши його навіть на розгляд Скупщини. Звісно, план "Z-4" явно не сприяв сербам, але забезпечував їм не лише культурну автономію, але й часткову фінансову і навіть військову самостійність. Та якщо виявилось, що, на думку очільника РСК, план не підходить для РСК, то треба було готуватися до нової війни, і хоча б восени 1994 р. спільно з РС розгромити знаменитий мусульманський 5-й корпус А. Дудаковіча в Західній Боснії. Але владу РСК військова сторона справи практично не цікавила. Більше того, тривала жвава торгівля місцевих сербських військових із противниками [1, с. 710; 2, с. 14].

Зрештою, історія все розставила на свої місця. Скориставшись дрібною сутичкою на автозаправці між сербами й хорватами як провокацією, на початку травня 1995 р. Армія Хорватії за кілька днів зайняла Західну Славонію, а протягом 4 днів на початку серпня 1995 р. хорватські вояки під командування генерала А. Готовіні блискавичним ударом ліквідували Республіку Сербська Країна. Власне військовий аналіз тої безумовно блискучої наступальної операції хорватських військ заслуговує окремого вже розгляду. Хорватія святкує перемогу 5 серпня як "День Перемоги". Насамкінець, у січні 1998 р. Східна Славонію (із м. Вуковар) було мирно реінтегровано до складу Хорватії (у 1995 – 1998 рр. там діяла тимчасова перехідна адміністрація ООН) [1, с. 769-770; 2, с. 79-82]. Таким чином хорвати змогли повністю відновити територіальну цілісність та конституційний лад на всій території своєї республіки.

Таким чином, спроба країнських сербів створити свою державу на частині території молодшої Республіки Хорватія зазнала повного краху через низку як прямо військових, так і політичних чинників. Очевидно, що цілком заслуговую на існування думка про те, що Сербську Країну Белград свідомо здав. Адже при наявній військовій силі (38 тис. бійців без міліції й резервістів на

травень 1995 р.) Кнін міг значно жорсткіше й довше опиратись хорватським військам під час операції "Буря" [2, с. 762; 8, с. 303]. На практиці це квазі-державне утворення навряд чи було би життєздатним без допомоги Белграда [1, с. 794]. РСК так ніколи і не була єдиною державою. Три її частини – Кнінська Країна, Західна Славонія та Східна Славонія так і залишились напівсамостійними автономними областями, котрими вміло маніпулював Белград (а цілковито залежною від Сербії була Східна Славонія, що видається цілком логічним з точки зору географії). Як уже було сказано, Західна Славонія впала за кілька днів у ході хорватської операції "Блискавка" (травень 1995 р.), Кнінська Країна – під час "Бурі" (4 – 8 серпня 1995 р.), а Східна Славонія була мирно реінтегрована Хорватією в січні 1998 р.

Проект створення сербської національної держави на землях Хорватії зазнав краху – хорватський національно-державний проект здобув перемогу. Територіальну цілісність РХ було відновлено в задекларованих у 1991 р. кордонах. А фактично це були старі адміністративні кордони Хорватії в СФРЮ.

Війна Хорватії з РСК супроводжувалась численними жертвами з боку мирного населення й великими потоками біженців. Військові злочини чинились обома сторонами. Коли РСК було знищено, більша частина сербського населення залишила свої домівки. Тільки 5,000 – 6,000 осіб залишилися – головним чином люди похилого віку. Більшість біженців оселилися у Сербії, Боснії і Східній Славонії. Деякі, з тих, що лишилися по домівках, були вбиті, піддані тортурам і насильно вигнані хорватською армією і поліцією [7, с. 673].

Проти всіх президентів РСК в подальшому були висунуті звинувачення в Міжнародному трибуналі з колишньої Югославії (МТКЮ). М. Бабіч був звинувачений у вигнанні людей з політичних, расових чи релігійних мотивів. Він визнав свою вину і отримав 13 років тюремного ув'язнення, але здійснив самогубство в 2006 р. М. Мартіч отримав вирок у 35 років ув'язнення за військові злочини, порушення законів та звичаїв війни і вигнання несербського населення з Країни (зараз відбуває покарання в Естонії, в м. Тарту).

Усе внутрішньополітичне життя РСК було сповнене жорстких протиріч між місцевими лідерами й елітами, котрі нехтували військовою сферою, соціально-економічне життя було на низькому рівні (майже повна залежність від допомоги Белграда й боснійських сербів), культурно-освітнє будівництво за 4 роки існування цієї квазі-республіки не могло досягти яких-небудь серйозних успіхів (лише "ура-патріотизм" й пуста бравада постійно підтримувались), проект об'єднання з Респуб-

лікою Сербською так і не втілювався в життя. Врешті-решт, Сербську Країну не визнала як суверенну державу жодна країна світу.

Це і визначило неминуче фіаско Республіки Сербська Країна, політично-військове керівництво якої за потурання Белграда просто потонуло в міжусобицях не змогло захистити "молоду сербську державу". Таким чином, історія РСК може бути дуже корисною для українців в контексті нинішніх процесів на Донбасі. Варто нагадати ще раз, що дана тема у вітчизняній історіографії залишається "білою плямою". А особливі перспективи, на нашу думку, мають дослідження саме військового аспекту хорватсько-сербського конфлікту 90-х рр.

Список використаних джерел:

1. Валецький О. Югославия в войне / О. Валецький. – М.: Крафт+, 2004. – 896 с.
2. Валецький О. Падение Республики Сербская Краина / О. Валецький. – Пушкино: Центр стратегической конъюнктуры, 2014. – 90 с.
3. Гуськова Е. История югославского кризиса / Е. Гуськова. – М.: Издательство А. Соловьева, 2001. – 717 с.
4. Cubrilo R. Srpska Krajina / R. Cubrilo, R. Dzakovic, J. Adamovic. – Beograd: Matic, 2001 – 742 s.
5. Radelic Z. Stvaranje hrvatske drzavei Domovinski rat / Z. Radelic, D. Marijan, N. Baric, A. Bing. – Zagreb: Skolska knjiga i Institut zapovijest, 2006. – 575 s.
6. Goldstein I. (1999) Croatia: A History. – London: Hurst & Co. Publishers. – 28 p.
7. Baric N. Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990 – 1995 / N. Baric. – Zagreb: Tehnicka knjiga, 2005. – 614 s.
8. Кадиевич В. Контрудар (Мой взгляд на распад Югославии) / В. Кадиевич. – М.: МИД, 2007. – 377 с.
9. Качич Х. Хорватський прорив / Х. Качич. – К.: Темпора, 2012. – 568 с.
10. Чиркович С. История сербов / С. Чиркович. – М.: Весь мир, 2009. – 112 с.
11. Nigel T. The Yugoslav Wars (1): Slovenia & Croatia 1991 – 95 / T. Nigel, K. Mikulan, D. Pavlovic. – Oxford: Osprey Publishing, 2006. – 64 p.

References

1. VALETSKIY, O. (2004) *Yugoslaviya v vojne*. Moscow: Kraft+.
2. VALETSKIY, O. (2014) *Padenie Respubliki Serbskaya Kraina*. Pushkino: Tsentr strategicheskoy koniunktury.
3. GUSKOVA, E. (2001) *Istoriya yugoslavskogo krizisa*. Moscow: Izdatelstvo A. Solovjova.
4. CUBRILLO, R., DZAKOVIC, D., ADAMOVIC, J. (2001) *Srpska Krajina*. Beograd: Matic.
5. RADELIC, Z., MARIJAN, D., BARIC, N., BING, A. (2006) *Stvaranje hrvatske drzavei Domovinski rat*. Zagreb: Skolska knjiga i Institut zapovijest.
6. GOLDSTEIN, I. (1999) *Croatia: A History*. London: Hurst & Co. Publishers.
7. BARIC, N. (2005) *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990 – 1995*. Zagreb: Tehnicka knjiga.
8. KADIJEVICH, V. (2007) *Kontrudar (Moj vzglyad na raspad Yugoslaviji)*. Moscow: MID.
9. KACHICH, H. (2012) *Horvatskii proryv*. Kyiv: Tempora.
10. CHIRKOVICH, S. (2009) *Istoriya serbov*. Moscow: Ves' mir.
11. NIGEL, T., MIKULAN, K., PAVLOVIC, D. (2006) *The Yugoslav Wars (1): Slovenia & Croatia 1991 – 95*. Oxford: Osprey Publishing.

Надійшла до редколегії 21.03.17

A. Demeshchuk, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REPUBLIC OF SERBIAN KRAINA: FROM THE BIRTH TO THE FALL

In this article we analyze a historical experience of self-declared Republic of Serbian Kraina, that appeared in 1991 on a territory of Croatia and was destroyed in 1995. The consideration goes on in context of Serbian-Croatian military opposition during Yugoslav crisis of 1990-es. The historical background of Serbian separatism and the course of Serbian secession from new independent Republic of Croatia are being analyzed there. We course such aspects of Republic of Serbian Kraina's existence like state-political development, inner political struggle (special attention) and foreign affairs, social-economical domain, cultural and educational policy and military building. The history of military defeat of this self-declared republic from Croatia, causes and consequences of it are also shortly described. On the basis of this material we make the conclusions about the experience of Croatian Serbs' state building and about their main problems and contradictions. Serbian and Croatian scientific literature, weakly known in Ukraine, was used during the writing of this article.

Key words: Serbia, Croatia, separatism, Kraina, Yugoslavia, Knin.